

Michaela HRUBÁ

Donátoři bratrstev v prostředí královských měst severozápadních Čech v raném novověku

Život raně novověkých městských komunit byl nepochybně velmi bohatý a pestrý. Jeho poznání, závislé na dochovaném spektru pramenů, má dvě vyšlapané cesty. Jedna mapuje vývoj města jako celku, zajímá se o politické, správní, hospodářské, sociální a kulturní aspekty vývoje jednotlivých měst, z nichž je pak skládán obecnější náhled na pozice a roli městského stavu jako celku. Druhá cesta, frekventovanější v domácí historiografii v posledních zhruba dvaceti letech, vede přímo do měšťanských domácností, zajímá ji každodenní život v nich, odvíjející se mezi prací, zábavou, cestováním, zakotvený v určitých rodinných a profesních vztazích – je to tedy cesta ke konkrétním obyvatelům měst či sociálně, profesně, nábožensky a jinak vymezeným skupinám.

Téma bratrstev leží, dle mého soudu, na jedné z křižovatek těchto dvou cest – církevní či světská bratrstva¹ hrála v náboženském, ale i sociálním a kulturním prostředí městských pospolitostí významnou roli, jejich aktivity a zájmy mohly zasahovat do činnosti městských správních orgánů, což je doloženo zejména v prostředí utrakvistickém, kde členové literátských kůrů, zámožní a vážení měšťané, činovníci městské rady, přenášeli svá jednání často na půdu radnice.²

¹ Problematika bratrstev našla v poslední době odezvu v historické produkci, byly učiněny i pokusy o jasnější terminologické vymezení a začlenění bratrstev do obecněji pojatého termínu zájmových korporací: Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, zejm. s. 8, 11; dále Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, zejm. s. 8-32. Zde je možné najít i podrobnější bibliografii dosavadní literatury, včetně zahraniční.

² Podobná podpora literátskému kůru je zachycena např. v Lounech, kde v roce 1561 darovalo město českým literátům v děkanském kostele kůr či se podílelo na zakoupení kancionálu, k tomu: František ŠTĚDRÝ, *Dějiny města Loun*, Louny 1930, s. 60-61. O lounských literátech dále např. RUDOLF WUNŠ, *Děje královského svobodného města Loun*, Praha 1898; Karel KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev I*, Praha

Existence literátských kůrů mohla ovlivňovat i činnost městské školy, a to zapojením žactva do svých aktivit, což bylo zpravidla zprostředkováno samotnými pedagogy partikulárních škol – aktivními literáty.³

Ač byla činnost bratrstev především záležitostí vlastních členů, některé jejich akce slavnostního rázu přerůstaly v události „celoměstské“ či alespoň většinou městské obce reflektované. Příkladem může být v roce 1517 konaná slavná literátská kolace – slavnost u příležitosti dokončení literátského graduálu,⁴ uvést je možné i velmi populární a divácky vděčná setkání a klání střeleckých bratrstev.⁵ To je tedy jedna strana existence měšťanských korporací.

Na druhé straně bylo členství v určitém společenství – náboženském či jiném – vyjádřením osobního postoje založeného na víře, vzdělanosti nebo sociálním citění. Poslední výzkumy městských elit ukázaly, že stranou nelze nechat ani pohnutky související s cílem podpořit kariéru a vstup na společenskou špičku, k níž členství např. v literátských bratrstvech patřilo.⁶

1893, s. 137, 368-370. Nejpodrobněji prozatím Dagmar VANIŠOVÁ, *Literáti latinského kůru v Lounech před rokem 1620*, Sborník Okresního archivu v Lounech 1, 1985, s. 43-48.

³ To lze doložit ve sledovaném prostoru např. v Lounech či Litoměřicích, kde na těsnou vazbu literátů ke škole upozorňuje odkaz Bartoloměje Školského „kantora školního města Litoměřic“, který roku 1570 učinil odkaz svých knih, jež rozdělil mezi své přátele, „školastyky“ a pamatoval také na literátské bratrstvo: „Partes mý všechny dávám a odkazuji suventorům voboum Simeonovi a Johanesovi, z kterýchžto na památku pánům literátům latinským aby dali ...“, SOA Litoměřice - SOKA Lovosice, AM Litoměřice, Kniha kšaftovní, sign. IAf1, fol 189 v. Těsné spojení mezi latinským literátským bratrstvem a místní slavnou školou je po celé 16. století doloženo též v Žatci. O žateckých literátech K. KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu I*, s. 153-154, s. 370-372; řadu konkrétních dokladů přináší především na základě studia žateckých radních protokolů studie Františka Ladislava KOPECKÉHO, *Sbory literátů v Žatci*, Krajem Lučanů 12, 1938, s. 24-28, později tento článek přetištěn v Kulturním měsíčníku Žatecka 4/1968, s. 45, 5/1968, s. 57 an.

⁴ Podrobněji Oldřich KOTYZA - Jan SMETANA - Jindřich TOMAS a kol., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 165; tuto událost interpretuje také Ludomír KOCOUREK, *K náboženským dějinám doby reformační I.*, Vlastivědný sborník Podřipska 6/1, 1996, s. 91. Činnost literátských bratrstev v Litoměřicích je doložena od přelomu 15. a 16. století, o tom podrobněji K. KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu I*, s. 134-136; Julius LIPPERT, *Geschichte der Stadt Leitmeritz*, Prag 1871, s. 304, 455; Gottfried Johann DLABACZ, *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien I*, Prag 1815, s. 70, 228.

⁵ Problematika střeleckých bratrstev byla shrnuta v *Encyklopedii tělesné kultury 2*, Praha 1964, s. 302 an. Ze starší historické literatury se jí nejobširněji věnuje Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst I*, Praha 1890, s. 249-253, nověji např.: Jan RYBA, *Městské střelecké společnosti*, Sborník chebského muzea 1996, s. 20-27. Oblíbené soutěže „střelby ku ptáku“, které měly ráz slavnosti a byly tak reflektovány veřejností, popsal Čeněk ZÍBRT, *Staročeská střelba ku ptáku*, Světozor 1895, s. 395-396; TÝŽ, *Vyobrazení her a zábav staročeských*, Český lid 6, 1897, s. 96.

⁶ Diskuse o charakteru a roli elit v městské společnosti zazněla na konferenci pořádané Archivem Hlavního města Prahy v roce 2002 pod názvem *Pražské měšťanské elity středověku a raného novověku*. V připravovaném konferenčním sborníku bude otištěn i příspěvek věnovaný dané problematice v regionu, na který je zaměřen tento příspěvek Michaela HRUBÁ, *Možnosti*

Předmětem zájmu tohoto příspěvku jsou měšťanské korporace – především náboženská a literátská bratrstva v prostředí královských měst severozápadních Čech, která vzhledem ke svým rozdílným konfesijním, národnostním i sociálně-ekonomickým poměrům skýtají celou řadu modifikací daného tématu. Na prahu raného novověku lze v širokém pásu mezi hraničními Krušnými horami, řekou Ohří a dolním tokem Labe nalézt pět královských měst – z hlediska jejich významu v čele stojí **Litoměřice** se **Žatcem**, následuje **Kadaň**, **Most**, **Louny** a **Ústí nad Labem**.⁷ Byla to města s převládající řemeslnou výrobou a na různé úrovni se rozvíjejícím obchodem.⁸ Z pohledu náboženské orientace lze jako lokality s jednoznačně převažující utrakvistickou většinou po celé předbělohorské období jmenovat Litoměřice, Žatec a Louny, jako města nábožensky rozdělená pak Kadaň, Most a Ústí nad Labem, jež jsou sice tradičně označována jako katolická, s existencí části obyvatel utrakvistické víry a příznivců Luthera je však v předbělohorské době nutné počítat.⁹ Většinovým jazykem byla čeština

výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 193-211. Zajímavým pohledem na tuto problematiku v prostředí německých měst je obsáhla studie Wolfgang REINHARD (Hg.), *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts*, Berlin 1996, kde je i podrobná bibliografie zahraniční literatury k problematice elit.

⁷ Toto pořadí v podstatě dokládají i údaje o velikosti sledovaných měst s přihlédnutím k počtu domů, včetně předměstí, podle dokladů z roku 1567. Nejlidnatější byl Žatec s 701 domem, následován Litoměřicemi (440), Mostem (438), Kadani (436), Louny (357) a Ústím nad Labem (225), František DVORSKÝ, *O počtu domů v Praze a královských městech v Čechách v 16.-19. století*, ČČM 56, 1882, s. 57-83. Souborná pozornost královským městům severozápadních Čech byla nejnoveji věnována na stránkách sborníku Michaela HRUBÁ (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, AUP, Phil. et Hist. IV, Studia Historica IV, 2000. Dosavadní zhodnocení historického vývoje jednotlivých měst je dosud stále na rozdílné úrovni, některé lokality se dočkaly moderních monografií: např.: Kristina KAISEROVÁ - Vladimír KAISER (edd.), *Dějiny města Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1995; O. KOTYZA - J. SMETANA - J. TOMAS a kol., *Dějiny města Litoměřic*; Ivana EBENOVÁ - Petr HOLODŇÁK (edd.), *Dějiny města Žatce*, Praha 2004. Jednoznačně populární charakter má shrnutí dějin Mostu, které opakuje pouze již letitá zjištění německé regionální historiografie: Libuše POKORNÁ a kol., *Kniha o Mostecku*, Most 2000, historie města Mostu na s. 88-179. Pro dějiny Loun neexistuje prozatím novější přehled a badatelé jsou nuceni se opírat o zastaralé přehledy, jako např.: R. WUNŠ, *Děje královského svobodného města Loun*; F. ŠTĚDRÝ, *Dějiny královského města Loun*. Totéž platí pro Kadaň: Karl Gustav MEYER, *Monographie der Stadt Kaaden, Leitmeritz 1857*; Nicholas URBAN VON URBANSTADT, *Die Urgeschichte der königlichen Stadt Kaaden*, in: *Geschichte der Bezirkshauptmannschafts-Gebiete Komotau, Saaz und Kaaden I*, Komotau 1869, s. 102-121. Do tohoto příspěvku nebyl zahrnut Chomutov, který se z poddanství vykoupil až na samém sklonku předbělohorské epochy (1605).

⁸ K tomu např.: Alois MÍKA, *Sociálně ekonomická struktura českých zemí před třicetiletou válkou*, SH 21, 1974, s. 45.

⁹ K náboženským poměrům na severu a severozápadě Čech: Rudolf WOLKAN, *Studien zur Reformationsgeschichte Nordböhmens*, Praha 1883; Milošlav KOŠTÁL, *Počátky luterské reformace na lužickém pomezí*, in: *Z minulosti Děčínska a Českolipska 2*, Liberec 1974; Kristina KAISEROVÁ, *Zur Frage des Widerhalls der lutheranischen Reformation in Nordwestböhmen*,

v Litoměřicích, Lounech, Žatci a do zhruba poloviny 16. století i v Ústí nad Labem, němčina převládala v Kadani a Mostě.¹⁰

Ve všech jmenovaných městech se setkáváme s činností městských korporací různého charakteru. Činnost klasických náboženských bratrstev je doložena ve městech s kontinuitou katolické víry. V Mostě existovalo od počátku 15. století bratrstvo Božího těla s kontinuitou až do 18. století, při zdejším mariánském kostele doloženo i latinské literátské bratrstvo. V Kadani je od šedesátých let 15. století doloženo bratrstvo mariánské, na počátku 16. století je zde u minoritského klášterního kostela zachyceno bratrstvo svatojakubské.¹¹ V Ústí nad Labem již od sedmdesátých let 15. století působilo bratrstvo mariánské, roku 1490 byla potvrzena statuta sjednoceného bratrstva literátů a střelců pod názvem Bratrstvo Božího těla, Panny Marie a sv. Václava, nadále však jednotlivá bratrstva vystupovala i samostatně, všechna působila při děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie.¹²

Ve městech výrazně utrakvistických vznikla a kvetla bratrstva literátská. Od přelomu 15. a 16. století to byli literáti latinského kůru (poprvé v pramenech doloženi 1515 v Lounech, 1517 v Litoměřicích, o něco dříve byli patrně i v Žatci). Ve všech těchto městech v podstatě ve stejné době – ve čtyřicátých letech 16. století – začali fungovat i literáti kůru českého. Vedle těchto dvou typů měšťanských korporací jsou doloženy ve sledovaných královských městech spolky střelců, a to jednoznačně v Ústí nad Labem a Žatci.

Cílem tohoto příspěvku není mapování činnosti zmíněných bratrstev, ale pohled na ně z hlediska donátorů – tedy těch měšťanů, kteří se rozhodli podpořit jejich činnost odkazem části svého majetku, ať už to byli jejich vlastní členové, nebo příznivci. Tento pohled vychází z měšťanských testamentů, které se ve formě listinné či jako zápisy v městských knihách dochovaly ve sledovaných lokalitách

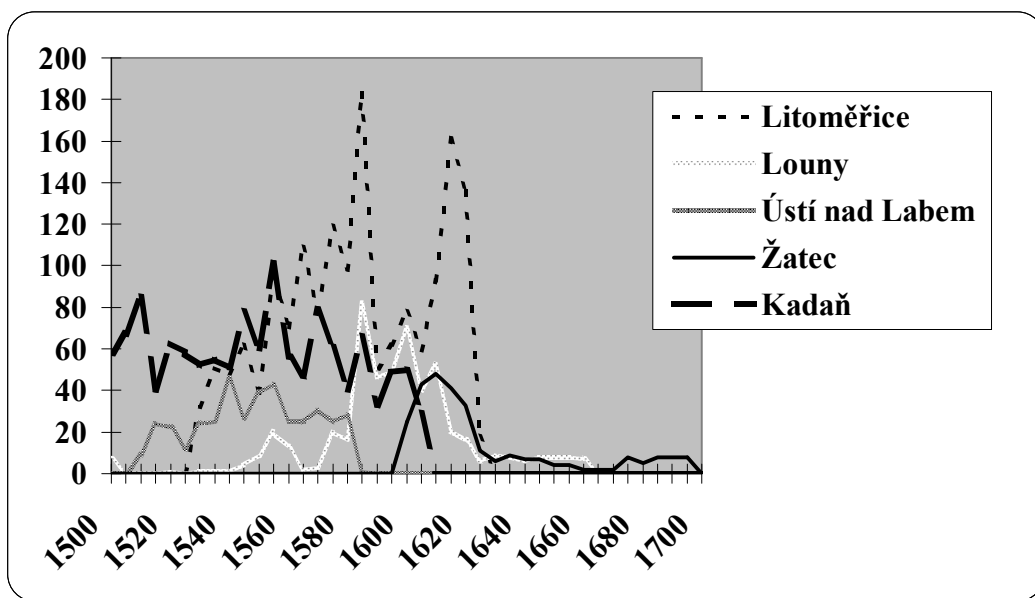
in: *Martin Luther*, Berlin 1983, s. 451-462; Ludomír KOCOUREK, *Vrchnost, města a luterská reformace v severních Čechách*, in: *Poddanská města v systému patrimoniální správy*, Ústí nad Orlicí 1996, s. 63-70.

¹⁰ K národnostním poměrům např.: Josef KLIK, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské*, ČČH 27, 1921, s. 33 an; ČČH 28, 1922, s. 73 an; Alois MÍKA, *Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou*, ČsČH 20/2, 1972, s. 207-233; Ernst SCHWARZ, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer I-II*, München 1965, 1966; dále konferenční sborníky např. Michaela KOKOJANOVÁ (red.), *Národnostní problémy v historii měst*, Prostějov 1993 a Kristina KAISEROVÁ, *Sociální konflikty v českých a moravských královských městech v první třetině 16. století*, USH 1985, s. 119-141.

¹¹ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách: kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století, II*, Praha 1896, s. 940, 952; K. KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu II*, s. 138; H. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie*, s. 17; J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 23, 116.

¹² *Dějiny města Ústí nad Labem*, s. 33, 43. V opise ze 17. století se dochoval text statut sjednoceného bratrstva Božího Těla z roku 1490, viz Wenzl HIEKE - Adalbert HORČIČKA (edd.), *Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526*, Prag 1896, s. 151-153.

z období 16. a 17. století.¹³ Na tomto místě je zapotřebí upozornit, že dochované poslední vůle nejsou v jednotlivých městech zastoupeny pro celé sledované období v dostatečně reprezentativním množství, materiál není zachován v úplnosti a kontinuálně, což pochopitelně determinuje závěrečná konstatování. Názornější představu o stavu dochování posledních vůlí v jednotlivých městech může přinést následující graf:

Pro potřeby získání informací o donátorech bratrstev jsem použila necelých 1800 posledních vůlí, z nich odkazy bratrstvům obsahuje asi 5 % testamentů. Údaje získané rozborem posledních vůlí však nepochybně svou hodnotu mají, protože právě z nich lze získat alespoň rámcovou představu o pohlaví, sociálním postavení či rodinné situaci donátorů, popř. informace o tom, jaké bylo jejich sociální či pospolitě cítění, tedy zda-li vedle bratrstev mysleli též na chudé a potřebné ve městě či zda-li podporovali zároveň církevní instituce či cechy.¹⁴

¹³ Podrobněji k tomu Michaela HRUBÁ, „... nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ *Pozůstalostní agenda a praxe královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, AUP, Phil. et Hist. V, Studia Historica V, Studia Monographia II, Ústí nad Labem 2002, zejm. s. 103-108.

¹⁴ Stanovení odpovědí na otázky spojené s profesí, sociálním či rodinným postavením na základě studia testamentů je značně obtížné, důvodem je především charakter odkazů, který v mnoha případech nepopisuje podrobněji nemovitý a movitý majetek. Pokud měšřan odkazuje celý svůj majetek, obvykle jsou v testamentech stereotypní formulace, jimiž je kšaftován „všechen statek

Nejprve se však podívejme na to, jakého charakteru byly odkazy náboženským a literátským bratrstvům zachycené v posledních vůlich. Odkazy byly většinou finanční povahy. Výše obnosů se pohybovala od 2 do 130 kop grošů míšeňských. Nejčastější byly finanční dary mezi 10-20 kopami grošů míšeňských, což odpovídá i situaci v jiných českých městech.¹⁵ Některé finanční dary jsou přesně určeny např. na kancionály, na vosk, svíce či knihy. Vedle peněz byly odkazovány i platy, nemovitosti či „občerstvující“ nápoje (sudy piva, vína). Ve výjimečných případech odkazy nejsou strohé a umožňují získat podrobnější informace o složení či činnosti bratrstev (např. v Žatci v roce 1620 jmenování všichni členové literátského bratrstva a je apelováno na to, aby se, podpoření odkázanými prostředky, v kostelním zpěvu více činili).

Mimořádně veliké odkazy, počítáno v desítkách, maximálně stovkách kop grošů, je možno spojovat s osobami nejen majetnými, ale v rámci městské společnosti mimořádně vzdělanými či jinak výjimečnými – okruh intelektuální elity města lze bezpečně rozpoznat mezi donátory bratrstev v Žatci. Vysokou částku 100 kop grošů míšeňských odkázal latinským literátům v Lounech kameník Vincent Strašryba,¹⁶ který pocházel z kamenické rodiny z Wroclawi a v Lounech, kde byl usazen patrně od roku 1576, zemřel v roce 1582 na mor. Tak trochu skvrnou na tomto velkorysém odkazu je fakt, že Vincentovy dluhy několika-násobně převyšovaly hodnotu jeho majetku.¹⁷

Kdo tedy byli ti měšťané, kteří ve svých posledních vůlich pamatovali na měšťanské korporace? Naprostá většina donátorů městských korporací pocházela ze středních sociálních vrstev, především řemeslníků s jedním domem ve městě či na předměstí. Zaregistrovány byly však také jednotlivé odkazy ze sfér sociálně nižších (podruzi, služebné). Výjimečná situace v tomto ohledu byla zachycena v Žatci, kde dárci literátským bratrstvům pocházeli z rodin, jež patřily majetkově i

mohovitý i nemohovitý,“ „všechna spravedlnost“ atd. Časté jsou také testaments, v nichž je odkazována pouze určitá část majetku (např. knihy, dluhy či peníze, které zůstaly mimo dříve uskutečněné manželské vzdání majetku). Podrobněji k tomu M. HRUBÁ, „... nedávej statku žádném ...“, s. 269-271.

¹⁵ Měšťanské testaments, v nichž jsou podchyceny dary literátům, zmiňuje většina starší literatury, např.: K. KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu I*, s. 129 (Domažlice), s. 136 (Litomyšl) atd.; F. TADRA, *Sborové literátův*, s. 11 (Slaný); některé výjimečné finanční donace zejména v pražských městech zmiňuje Z. WINTER, *Život, II*, s. 950, zde je popsán odkaz 7 000 kop českým literátům v sedmi pražských kostelech.

¹⁶ Ivo KOŘÁN, *Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, s. 126.

¹⁷ Kšafty, sign. II S 1, volně vložený list. O Vincentu Strašrybovi podrobněji: J. SVOBODA, *Materiálle k životu a dílu kameníka Vincence Strašryby*, *Umění* 16, 1968, s. 627-629; Ivo KOŘÁN, *Sochařství (Umění renesance a manýrismu)*, in: *Praha na úsvitu nových dějin*, Praha 1988, s. 126; Michaela HRUBÁ, *Pozůstalostní agenda jako pramen renesančního umění v královských městech severozápadních Čech (Pozůstalost Mistra Vincence Strašryby)*, in: *Michaela HRUBÁ – Petr HRUBÝ (edd.) Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách*, Ústí nad Labem 2001, s. 53-87.

intelektuálně k městské honoraci, jejich členové se významně podíleli na městské správě a často patřili i do okruhu univerzitně vzdělaných humanistických autorů (Matyáš Pešina ze Strakonic – otec humanisty a pobělohorského emigranta Cypriána Pešiny; Mistr Jeroným Netolický; rodina Arpinů z Dorndorfu atd.)

Při pohledu na rodinnou situaci jednotlivých donátorů je možné konstatovat, že v době sepisování kšaftu nadpoloviční většina z nich neměla vlastní rodinu. Výrazný podíl mezi těmito lidmi měly osoby ovdovělé, především vdovy. Ženy pak ve všech sledovaných městech tvořily v podstatě polovinu donátorů, někdy i mírně nadpoloviční většinu. Vdovy byly nejvýraznějšími mecenáškami nejen bratrstev, ale i městských škol, kostelů, špitálů a jejich odkazy patří k nejtědřejším.

Měšťané, kteří ve svých testamentech projeví formou odkazu podporu některému bratrstvu (literátskému či klasickému církevnímu), často zároveň odkázali část majetku kostelu, cechu, obdarovali městský špitál či podpořili realizaci některých veřejně prospěšných staveb (cest, mostů atd.), jedná se zhruba o více než polovinu všech donátorů bratrstev.¹⁸

Ke zodpovězení otázky, jak byla činnost korporací reflektována, popř. oceňována městskou společností, mohou dát poslední vůle obyvatel měst alespoň náznakovou odpověď, pro získání ucelenějšího obrazu bude však nutné přihlédnout i k dalším typům pramenů.

Summary:

Donators of fraternities in royal towns of the north-western Bohemia in the early modern age

Religious and lay fraternities played an important role on the religious, social and cultural scene of the towns as they could take part in activities of municipal administration authorities and also influence activities of municipal school. Activities of fraternities were mainly a matter of their own members, but some actions of ceremonial character grew into a „citywide“ event or at least they were reflected by most of the municipality.

This contribution focuses on the fraternities in royal towns of the North-western Bohemia, which due to their different denomination, nationality and social-economical conditions provide a wide range of modifications of given topic. Five royal towns are concerned – from the point of view of its importance headed by the town of Litoměřice and Žatec, followed by the town of Kadaň, Most, Louny and Ústí nad Labem.

The aim of this contribution is not a mapping of activities of these fraternities, but a mapping of their donators – it means those burghers, who decided to support the fraternities by a legacy of a part of their property regardless whether they were members of fraternities or just supporters. The method is based on studying burghers' testaments which were preserved in the form of documents or as records in municipal books in the particular localities from the period of the 16 and 17 century. For acquiring enough information on

¹⁸ K tomu podrobněji: Michaela HRUBÁ, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům* (=Documenta Pragensia 18), Praha 2001, s. 27-49.

Bratrstva

the donators of fraternities we used almost 1800 last wills, when about 5% of testaments contain legacies to fraternities.

The legacies were mostly of financial character. Amounts of money ranged from 2 to 130 threescores (1 threescore= 60 pieces) of Meissen groschen. Some of financial gifts were exactly intended for example for hymnbooks, wax, candles or books. Beside the money there were bequeathed also wages, real estates or beverages (beer, wine). Absolute majority of donators of municipal corporations came from middle class, they were mostly artisans with one house in a town or in a suburb, although legacies from socially lower class were registered too. In the town of Žatec an exceptional situation occurred, where donators of literary fraternities came from families materially and intellectually belonging to municipal elites. More than half of donators did not have their own families. Widowed people, particularly widows comprised a distinct proportion among these people. Women comprised a half of donators in all studied towns, sometimes the number of them was slightly higher than a half. Half of the donators bequeathed certain part of their properties to the church, guild, they donated to the hospital or they supported realization of some buildings beneficial for public.

For answering question such as how was activity of corporations reflected or appreciated by a municipal community, testaments could give only partial answer. If one tries to get more integral picture it is necessary to take into account also other types of resources.